ხანძთა – სულიერად მშობელი ქართველთა

90 წელი გავიდა „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" პირველი გამოცემიდან, რომელიც აკად. ნიკო მარმა განახორციელა 1911 წელს; მას შემდეგ ბევრი რამ გაკეთდა ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში, მაგრამ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ ახლახან გამოცემულმა კრებულმა - „ხანძთა - სულიერად მშობელი ქართველთა" აჩვენა, რომ კიდევ ბევრი რამ არის განსამარტებელი და ასახსნელი.

სამეცნიერო შრომების კრებული გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" დაწერიდან 1050 წლისთავს ეძღვნება. ყოველ ნაწარმოებს ყოველი ახალი დრო ახლებურად კითხულობს და განმარტავს, თავისი ჟამისათვის შესაფერის ინტერპრეტაციას აძლევს. „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება" VIII-IX საუკუნეების საქართველოს რელიგიური, პოლიტიკურ-იდეოლოგიური, საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების ფართო ტილოა, ენციკლოპედია. რომელიც ეპოქის იდეალებსა და მიზნებს, ზნეობრიობასა და მაჯისცემას, აზროვნების სტილსა და მეთოდებს წარმოაჩენს. გრიგოლისა და მისი თანამოაზრეების ძალისხმევით ჩამოიქნა და ჩამოიჭერწა პირველად ქართველი ერის მარადიული არსებობის მკვიდრი საფუძველი, ფორმულასავით რომ გასდევს საუკუნეებს: მამული, ენა, სარწმუნოება.

წმიდა გრიგოლ ხანძთელმა „მეთერთმეტე ჟამის მუშაკთა" თავის ღირსეულ თანამოაზრეთა და მოწაფეთა თანადგომით, ქართული სახელმწიფოებრიობისათვის მებრძოლ მეფე-დიდებულებთან ერთად ტაო-კლარჯეთი საქართველოს ჯერ რელიგიურ და კულტურულ ცენტრად, შემდეგ პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ ცენტრად აქცია.

საქართველოს ისტორიაში გრიგოლ ხანძთელს სრულიად განსაკუთრებული, გამორჩეული ადგილი უჭირავს, ვინაიდან მისმა, ვითარცა „ხორცითა თხელ" და „სულით უბიწო" პიროვნების, „ზეცისა კაცისა და ქუეყანისა ანგელოზის", მზრებმა იტვირთეს საქართველოს მომავლზე ზრუნვა. კრებულში განთავსებული წერილები კიდევ ერთხელ და ახლებურად წარმოაჩენენ „გრიგოლ ხანძთელის" ცხოვრების ღირსებებს, მნიშვნელობას ქართული კულტურის ისტორიაში, გრიგოლ ხანძთელის დამსახურებას ქართველი ერისა და საქართველოს ისტორიის წინაშე.

გურამ ბენაშვილის „მკირე ესსე" „წმინდანისა და ერისკაცის სილუეტი" თვალნათლივ ხატავს და აფასებს „მარადისობას ადევნებული" ეროვნული აღორძინებისათვის თავდადებული წმინდანის სრულყოფილ სახეს, როგორც პიროვნებისა და როგორც ერის მოღვაწისა, როგორც ეკლესიათა მაშენებლისა და როგორც ზნეობრივი გზამკვლევისა, როგორც „მრავალთა მამისა", ანუ სიმბოლურად - აბრაამისა, და როგორც სჯულმდებლისა, ანუ სიმბოლურად - მოსე წინასწარმეტყველისა. გრიგოლ ხანძთელი სულხან-საბა ორბელიანთან და ილია ჭავჭავაძესთან ერთად „ერის მამად" მოიაზრება, რომელთაგან „ყველაზე ბედნიერი მაინც გრიგოლ ხანძთელი იყო, რადგან მან ამ გრანდიოზული კულტურულ-აღმშენებლობითი ღვაწლი და საქმიანობა საბოლოოდ ბრწყინვალე შედეგებით დაგვირგვინდა - საქართველო გაერთიანდა და საუკუნეთა მანძილზე წარმმართველი როლი შეასრულა კავკასიაში".

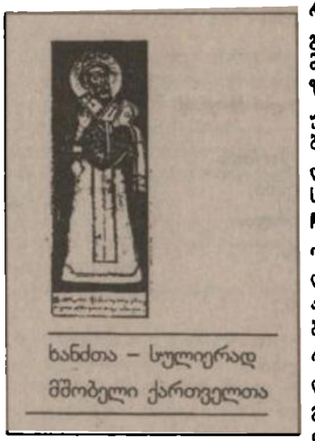

ჩვენს წერილში „გრიგოლ ხანძთელისა და აშოტ კურაპალატის სახისმეტყველებისათვის" წარმოვაჩენთ წმიდა გრიგოლ ხანძთელს, ვითარცა „ზღუდეს შჯულისაის", რომლის სახელშივეა გაცხადებული მისი ღრმა სულიერი მისია - ქართული ეკლესიისა და ქართველი ერის „ახალი ხატყოფისათვის" სულიერი მღვდმარება, და აშოტ კურაპალატს, ვითარცა „ზღუდეს ქრისტიანეთაის", რომლისაგან ვახტანგ გორგასლის მიერ დაარსებული არტანუჯის ციხე-ქალაქის განახლება ბაგრატიონთაგან გორგასლიანთა საქმის გაგრძელებად მოიაზრება. გრიგოლი და აშოტი ერთად შეუდგნენ ღვთისაგან დაკისრებულის აღსრულებას: ერის სულიერი წინამძღვრობა გრიგოლს, საქართველოს ფიზიკურ-სულიერი წინამძღოლობა აშოტს ხვდა წილად. წერილში პირველად გამოიყო გრიგოლის მოღვაწეობის შვიდი ეტაპი, რაც ბიბლიური სახისმეტყველებითაა განსაზღვრული, და გრიგოლისა და აშოტის, ვითარცა სულიერი მოძღვრისა და მეფე-მონარქის ურთიერთობის ოთხი საფეხური, რასაც ერისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის მიზანი ჰქონდა: საქართველო უნდა ჩამოყალიბებულიყო პოლიტიკურ და კულტურულ ცენტრად, იოანე საბანისძის სიტყვით, „ურესა ქუეყანისასა". მათი სახისმეტყველებითად გააზრების ფონზე გამოკვეთილია სულიერ მოძღვართა და მეფე-ხელმწიფეთა სახეები ვერტიკალურ-ჰორიზონტალურ ჭრილში დიაქრონულ ასპექტში.

„გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება", როგორც მრავალმხრივ საყურადღებო ნაწარმოები, არაერთხელ გამხდარა სხვადასხვა კუთხით კვლევის საგანი. აკად. ივანე ჯავახიშვილმა რამდენიმეგზის შეისწავლა როგორც საისტორიო წყარო თავის ფუნდამენტურ შრომებში: „ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა", „საქართველოს მეფე და მისი უფლების ისტორია", „ქართველი ერის ისტორია", „ქართული სამართლის ისტორია"... მან თხზულება მხატვრული თვალსაზრისითაც შეაფასა. მარიამ კარბელაშვილის წერილში „გიორგი მერჩული უებრო მწერალია" დეტალურადაა გაანალიზებული ივანე ჯავახიშვილის დამოკიდებულება თხზულებისა და მისი ავტორისადმი და შეფასებულია მისი ნააზრევის მნიშვნელობა „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" მომავალი კვლევისათვის.

რევაზ ბარამიძემ შარშან გამოაქვეყნა მონოგრაფია „გიორგი მერჩულე - ქართული პროზის დიდოსტატი და მშვენება", მაგრამ მას ყველაფერი არ უთქვამს თხზულების შესახებ, რასაც ადასტურებს კრებულში დაბეჭდილი წერილი „ცხოვრების" პერსონაჟ ქალთა შესახებ. საქართველოს ეროვნულ ცხოვრებაში ქალის გამორჩეული მისიის განსაზღვრის, ადრეულ თხზულებებში ასახულ ქალთა უკვდავი სახეების წარმოჩენის შემდეგ იგი ახასიათებს დედა ფებრონიას, დედოფლებსა და დიდგვაროვანთა ქალებს, მაგრამ განსაკუთრებული ყურადღებით იკვლევს აშოტ კურაპალატის მეჯურის სახეს. ჰაგიოგრაფიის ქალთა სახეებმა, ავტორის აზრით, უდავოდ განაპირობეს „რუსთველური ჰიმნი ქალის დიდებისა".

ქეთევან ბეზარაშვილი წერილში ლოგოს-ლოგოს პარადიგმა პატრისტიკაში და „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" მიხედვით" ჩვეული სიღრმით იკვლევს რწმენისა და ცოდნის ურთიერთმიმართების საკითხებს ბერძნული მასალის გათვალისწინებით.

ქეთევან ელაშვილმა „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში" დამოწმებულ პარადიგმაში „ზეცისა კაცი და ქუეყანისა ანგელოზი" რენესანსული ცნობიერების ნიშნები დაინახა. ფიროუზ მეტრეველი „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" სახისმეტყველების ზოგიერთ ასპექტზე ამახვილებს ყურადღებას, კერძოდ, საღმრთო შიშზე, „მოუკლებელ ლოცვაზე", აგიოგრაფიულ სიტყვაზე. ასმათ ჯიქიამ წარმოადგინა რამდენიმე საყურადღებო დაკვირვება თხზულების სახელწოდების, რიცხვთამეტყველების, პერსონაჟების გეოგრაფიული არეალის შესახებ, რომლებიც სახისმეტყველებითი პრინციპების გათვალისწინებითაა ახსნილი. საინტერესოდაა გააზრებული გიორგი მერჩულის სტილი, როდესაც „სიტყვათა შორის უსიტყვოდ ითქმება და იკითხება სასიტყვო და სიტყვიანი - „დუმილი ოქროა რჩეული".

დეკანოზ გიორგი ზვიადაძისა და ნინო გაგოშაშვილის წერილებში „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" საღვთისმეტყველო პრობლემებია შესწავლილი; კერძოდ „ყოველთა სათნოებათა შესაკრებელად" მიიჩნევს და განიხილავს ნ.გაგოშაშვილი თხზულებას; ხოლო დეკანოზი გიორგი ზვიადაძე შვიდთაგან ერთზე - სიმდაბლის სათნოებასა და მის მნიშვნელობაზე ესაუბრება მკითხველს.

შერმადინ ონიანმა საფუძვლიანად განიხილა გიორგი მერჩულის ცნობა, „გრიგოლ ხანძთელის მიერ „საწყლიწყდო იადგარის" დაწერის შესახებ და დაასკვნა, რომ გრიგოლი არის „საწყლიწყდო იადგარის" გადამწერი, თანაც ზეპირი გადამწერი, და არა ავტორი, რაც მისი ფენომენალური მეხსიერებითაა ახსნილი.

საყურადღებოა ხვთისო ზარიძის დაკვირვება თხზულებაში დამოწმებული „ჰმითა სასწავლელი სწავლაი სამოძღვროის" განსამარტებლად. მისი აზრით, იგი გალობანია, რაც ჰიმნოლოგიის სხვა, მეტად მნიშვნელოვანი საკითხის დასმისკენ უბიძგებს, კერძოდ, იადგართა ისტორიაში ნევმირებულ კრებულთა უფრო ადრე, გრიგოლის მოღვაწეობის დროს არსებობისაკენ, რაც ჰიმნოგრაფიის კვლევის თანამედროვე დონეზე სიახლეა და რაც შემდგომ დაკვირვებას უთუოდ მოითხოვს.

გოჩა კუპუხიძის წერილი „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში" წარმოდგენილი ქრისტიანული სახელმწიფოს გრიგოლისეული და მერჩულესეული მოდელის კვლევას ეძღვნება. მისი აზრით, გიორგი მერჩულემ თავისებური თეოკრატია შესთავაზა მოდელად ქართველ ერს, მაგრამ „საბოლოოდ გაიმარჯვა ისეთი ტიპის სახელმწიფომ, რომლის მეთაური ერთ-ერთ უპირველეს მოძღვრად, პლატონისებურ „მეფე-ფილოსოფოსად" წარმოდგა". მაგალითად ასახელებს დავით აღმაშენებელს.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური ცენტრის ჟურნალში „ქართველოლოგი" (2001, N8) დაბეჭდა 1999 წელს პარიზში გამოცემული რუსულენოვანი ჟურნალის „სიმბოლოს" 42-ე ნომერში გამოქვეყნებული გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" დეკანოზ იოსებ ზეთეიშვილისეული ახალი რუსული თარგმანი მთარგმნელისავე წინასიტყვით. კრებულში დაბეჭდილია დეკანოზ იოსებ ზეთეიშვილის ეს წინასიტყვა, ქართულად თარგმნილი მაკა ელბაქიძის მიერ (თარგმანი იბეჭდება მისი თანხმობით). მასში ახსნილია ის მიზეზები, რის გამოც, ნიკო მარის შემდეგ, რუსულად ხელმეორედ ითარგმნა თხზულება, კერძოდ საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგიის სიზუსტის დასაცავად, აგრეთვე იგი შეიცავს მთარგმნელის დაკვირვებებს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაზე".

გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება" რელიგიური, პოლიტიკურ-იდეოლოგიური, ზნეობრივი, კულტურულ-აღმშენებლობითი პრობლემატიკის ასახვით დღესაც აქტუალურია, უბერებელია. იგი ქართველ ერს ასწავლის მუხლჩაუხრელი შრომის, ღვწის, განათლების, ზნეობითი ცხოვრების, ურთიერთსიყვარულის, თანადგომის, სიქველის, თავმდაბლობის აუცილებლობას მომავლისათვის ზრუნვისა და ბრძოლის გზაზე. ქართველ ხალხში დაბუდებული ეროვნული ენერგიისა და სულიერ-ინტელექტუალური მოთხოვნილების არსებობის გამოვლინებად მიგვაჩნია კრებული - „ხანძთა" - სულიერად მშობელი ქართველთა", ღირსეულ წინაპართა უანგარო, უკიდეგანო ღვაწლის წინაშე გალეტილი ოდენ „ენინი ძღვენი", რომელიც კიდევ ერთხელ დაადასტურებს მკითხველს, თუ ვინ იყვნენ ქრისტიანული რწმენით ნასაზრდოები ეროვნული სულისა და ცნობიერების მქონე უდიდესი მოღვაწენი.

ნესტან ხუციშვილი